

Биковська О. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
Інститут екології економіки і права

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ДЛЯ СИСТЕМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються питання особливостей професійної підготовки педагогів для системи позашкільної освіти. Представлено основні засади структури і змісту підготовки майбутніх педагогів позашкільля.

Ключові слова: позашкільна освіта, позашкільні навчальні заклади, система позашкільної освіти, підготовка педагогів.

Докорінні соціальні, економічні, політичні зміни, що відбуваються в Україні та світі, інтеграція європейського і світового освітнього простору зумовили посилення уваги до проблеми організації вільного часу дітей, трансформації позашкільної роботи в позашкільну освіту і правове закріплення її нового статусу як складової системи освіти. Цей перехід у новий якісний стан зумовив переосмислення місця і ролі позашкільної освіти на ринку освітніх послуг, розширення її соціальних функцій. Тому одне з важливих завдань, що стоїть перед педагогічною освітою – створення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів для позашкільної освіти. Водночас це зумовлено рядом причин, основними з яких є: зростання попиту у дітей та їх батьків на позашкільну освіту; удосконалення нормативно-правової бази позашкільної освіти, зокрема прийняття Закону України “Про позашкільну освіту”, “Положення про позашкільний навчальний заклад”, “Концепції позашкільної освіти й виховання” тощо; переосмислення та визначення нової ролі, функцій та засад позашкільних навчальних закладів різних типів.

Система позашкільної освіти сьогодні – це близько 1500 позашкільних навчальних закладів, 75 тис. гуртків, секцій, творчих об’єднань з різних напрямів позашкільної освіти, в яких навчається понад 1 млн. 200 тис. учнів (вихованців, слухачів). Фактично кожна третя дитина здобуває, крім загальноосвітньої, позашкільну освіту в позашкільних навчальних закладах. Навчально-виховний процес у позашкільних закладах забезпечує понад 24 тис. педагогічних працівників, які мають основну роботу в позашкільних навчальних закладах. Протягом останніх років відбувається нерівномірна динаміка їх кількості, яка характеризується незначним зменшенням. Так, на початок 2008 р. працювало 24311 педагогів, 2007 р. – 24190, 2006 р. – 24383, 2005 р. – 24081, 2004 р. – 24303, 2003 р. – 24485, 2002 р. – 25001.

Аналіз вікового складу педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів показує, що серед них за останні роки постійно скорочується кількість молодих педагогів віком до 30 та від 31 до 40 років. Так, на початок 2008 р. мали вік до 30 років 5570 педагогів, тобто 23% (у 2002 р. – 6866 педагогів, тобто 27%); вік понад 55 років 3526 педагогів, тобто 15% (у 2002 р. – 2243 педагогів, тобто 8%). У результаті на початок 2008 р. у позашкільних навчальних закладах працювало педагогічних працівників віком до 30 років – 23%, до 40 – 26%, до 50 – 26%, до 55 – 10%, понад 55 років – 15%.

Вивчення практики позашкільної освіти, педагогічного досвіду, аналіз літературних джерел та власний досвід свідчить, що існуючі розробки і практичні рекомендації не відображають з достатньою повнотою основні положення щодо підготовки кадрів для позашкільної освіти. Отже, у даній статті проаналізуємо особливості професійної підготовки педагогів для системи позашкільної освіти.

Аналіз ситуації показує, що система педагогічної освіти є складовою системи вищої освіти і включає вищі навчальні заклади всіх форм власності, заклади післядипломної

педагогічної освіти та органи управління в галузі вищої освіти.

Підготовку педагогічних працівників здійснюють педагогічні коледжі, педагогічні університети, класичні університети та інші вищі навчальні заклади за умови виконання ними вимог галузевих стандартів вищої педагогічної освіти.

Професійна підготовка педагогічних працівників для системи позашкільної освіти є одним з актуальних завдань сучасної науки і практики. Вона спрямована на забезпечення позашкільних навчальних закладів та інших соціальних інституцій сфери позашкільної освіти висококваліфікованими фахівцями.

Встановлено, що підготовка педагогічних працівників до роботи в позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях здійснюється за трьома напрямками:

- профорієнтаційна педагогічна;
- професійна педагогічна;
- післядипломна педагогічна.

Так, профорієнтаційна педагогічна підготовка – діяльність, спрямована на професійну орієнтацію і відбір молоді на педагогічні спеціальності. Здійснюється через педагогічні класи, підготовчі відділення, курси, гуртки, школи юного педагога, вихователя.

Професійна педагогічна підготовка – діяльність, спрямована на підготовку майбутніх педагогічних працівників, здобуття ними відповідних педагогічних кваліфікацій. Здійснюється у вищих педагогічних та інших навчальних закладах I–IV рівнів акредитації.

Післядипломна педагогічна підготовка – діяльність, спрямована на вдосконалення професійного рівня педагогічних працівників, розширення і оновлення їх професійних знань, умінь і навичок. Така підготовка передбачає отримання другої педагогічної спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду. Післядипломна педагогічна освіта педагогічних і науково-педагогічних працівників здійснюється через перепідготовку, спеціалізацію, підвищення кваліфікації та стажування.

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників як основна форма професійного вдосконалення здійснюється в інститутах післядипломної педагогічної освіти та на факультетах (інститутах) педагогічних і класичних університетів; перепідготовка і спеціалізація педагогічних працівників – в педагогічних і класичних університетах; стажування педагогічних працівників – в університетах, наукових установах та інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Особливе місце в підготовці кадрів для позашкільної освіти займає професійна педагогічна підготовка – це здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю. Дана підготовка здійснюється за різними напрямками та спеціальностями. Це обумовлено тим, що педагогічним працівником позашкільного навчального закладу може бути особа, яка має вищу педагогічну або іншу фахову освіту. Водночас одним з перспективним напрямом підготовки є 6.010103 Технологічна освіта. Зокрема, де навчальна дисципліна “Теорія і методика позашкільної освіти” включена до Освітньо-професійної програми підготовки бакалавра (в частині розподілу навчального часу за циклами підготовки, переліку та обсягу нормативних дисциплін) за галуззю знань 0101 Педагогічна освіта, напрямом підготовки 6.010103 Технологічна освіта, що затверджена Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України.

Слід відмітити, що палітра підготовки фахівців у вищих навчальних закладах різнопланова. Проте цілеспрямована підготовка та задоволення освітніх запитів позашкільної освіти вищими педагогічними та іншими навчальними закладами тільки починає здійснюватися. Необхідними тут постають питання визначення регіональних потреб і формування цільових замовлень вищим навчальним закладам з боку обласних управлінь освіти і науки, в підпорядкуванні яких знаходяться позашкільні навчальні заклади.

Відповідно до Закону України “Про вищу освіту” підготовка педагогічних працівників з вищою освітою, в тому числі і для системи позашкільної освіти, здійснюється за різними

напрямами (спеціальностями) за чотирма освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра.

Основними напрямами (спеціальностями), за якими здійснюється підготовка фахівців для позашкільної освіти у вищих навчальних закладах, є: 0101 Педагогічна освіта; 0102 Фізичне виховання і спорт; 0201 Культура; 0202 Мистецтво; 0302 Журналістика; 0303 Історія; 0305 Філологія; 0401 Психологія; 0402 Соціологія; 0501 Економіка і підприємство; 0502 Менеджмент; 0504 Туризм; 0701 Фізика; 0703 Хімія; 0704 Біологія; 0705 Географія; 0708 Екологія; 0801 Математика; 0804 Комп'ютерні науки; 0907 Радіотехніка тощо. Кожен із зазначених напрямів підготовки включає ряд спеціальностей, що можуть доповнюватися спеціалізаціями. Орієнтовний перелік напрямів позашкільної освіти та галузей знань, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах подано у табл. 1.

З'ясовано, що підготовку педагогічних працівників в Україні здійснюють понад 25 педагогічних університетів, академій, інститутів, 26 класичних та гуманітарних університетів, 50 педагогічних коледжів і училищ та 9 індустріально-педагогічних технікумів.

Так, університет як багатопрофільний вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації широкого спектра природничих, гуманітарних, технічних, економічних та інших напрямів науки, техніки, культури і мистецтв. Функціонують класичні та профільні (технічні технологічні, економічні, педагогічні, медичні, аграрні, мистецькі, культурологічні тощо) університети, де здійснюється професійна підготовка фахівців.

Наступним типом закладу є академія як вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Т а б л и ц я 1

Орієнтовний перелік напрямів позашкільної освіти та галузей знань, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах

<i>Напрямок позашкільної освіти</i>	<i>Шифр та найменування галузі знань</i>
Художньо-естетичний	0101 Педагогічна освіта 0201 Культура 0202 Мистецтво
Науково-технічний	0101 Педагогічна освіта 0701 Фізика 0703 Хімія 0804 Комп'ютерні науки 0907 Радіотехніка
Еколого-натуралістичний	0101 Педагогічна освіта 0704 Біологія 0705 Географія 0708 Екологія
Туристсько-краєзнавчий	0101 Педагогічна освіта 0504 Туризм
Дослідницько-експериментальний	0101 Педагогічна освіта 0701 Фізика 0703 Хімія 0801 Математика
Фізкультурно-спортивний або спортивний	0101 Педагогічна освіта

<i>Напрямок позашкільної освіти</i>	<i>Шифр та найменування галузі знань</i>
	0102 Фізичне виховання і спорт
Військово-патріотичний	0101 Педагогічна освіта
Бібліотечно-бібліографічний	0101 Педагогічна освіта
Соціально-реабілітаційний	0101 Педагогічна освіта 0302 Журналістика 0401 Психологія 0402 Соціологія 0501 Економіка і підприємство 0502 Менеджмент
Оздоровчий	0101 Педагогічна освіта 0401 Психологія
Гуманітарний	0101 Педагогічна освіта 0303 Історія 0305 Філологія 0401 Психологія

Важливе значення у підготовці майбутніх педагогів для системи позашкільної освіти мають інститути як вищий навчальний заклад третього або четвертого рівня акредитації або структурний підрозділ університету, академії, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва.

Також підготовку педагогічних кадрів для системи позашкільної освіти здійснюють консерваторії (музичні академії) як вищий навчальний заклад третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у галузі культури і мистецтва – музичних виконавців, композиторів, музикознавців, викладачів музичних дисциплін.

В університетах, академіях, інститутах, консерваторіях здійснюється підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістр, спеціаліст та бакалавр.

Особливу роль у підготовці майбутніх педагогів позашкільля відіграють коледжі – вищий навчальний заклад другого рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у споріднених напрямках підготовки (якщо є структурним підрозділом вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації або входить до навчального чи навчально-науково-виробничого комплексу) або за кількома спорідненими спеціальностями і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Також підготовка майбутніх педагогів позашкільля здійснюється у технікумах (училищах) – це вищий навчальний заклад першого рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації за кількома спорідненими спеціальностями.

Так, зокрема, у коледжах, технікумах та педагогічних училищах здійснюється підготовка педагогічних працівників освітньо-кваліфікаційних рівнів молодшого спеціаліста та бакалавра (на основі базової і повної загальної середньої освіти).

Виняткове значення у підготовці майбутніх педагогів позашкільля має зміст професійної підготовки педагогічних працівників для позашкільної освіти. Концептуальними засадами розвитку педагогічної освіти (2004) передбачено, що зміст педагогічної освіти з відповідних спеціальностей для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів визначається галузевими стандартами вищої педагогічної освіти та стандартом вищої освіти вищого навчального закладу.

Зміст підготовки педагогічних кадрів для системи позашкільної освіти спрямований на

послідовне опанування майбутніми педагогами сукупності теоретичних знань з основ позашкільної освіти та проектування педагогічного процесу в позашкільних навчальних закладах. Також важливим є формування умінь і навичок організації та здійснення педагогічної діяльності у сфері позашкільної освіти, розширення досвіду творчої праці студентів, розробку та виконання індивідуальних творчих завдань з питань позашкільної освіти.

Значне місце займає удосконалення культури праці та розвиток комплексу особистісних якостей, необхідних кожному студентові як майбутньому педагогу.

Враховуючи особливості даного змісту, важливу роль у ньому має фундаментальна, психолого-педагогічна, методична, практична підготовка майбутніх педагогічних кадрів для системи позашкільної освіти.

Так, зміст фундаментальної підготовки передбачає вивчення теоретичних основ спеціальності згідно з вимогами до рівня теоретичної підготовки педагогічного працівника відповідного профілю і базується на новітніх досягненнях науки.

Психолого-педагогічна підготовка передбачає вивчення, крім традиційних навчальних дисциплін (дидактика, теорія виховання, історія педагогіки, загальна психологія, педагогічна і вікова психологія), інших навчальних дисциплін, які визначаються з урахуванням особливостей спеціальностей. Серед них, зокрема, основи педагогічної майстерності, педагогічні технології порівняльна педагогіка тощо.

Методична підготовка передбачає вивчення методик викладання навчальних предметів та методик проведення позашкільної і позакласної роботи. Забезпечується також шляхом вивчення психолого-педагогічних дисциплін, проходження навчальних, виробничих (педагогічних) практик, а також шляхом методичної спрямованості викладання фундаментальних навчальних дисциплін.

Методична підготовка є наскрізною і здійснюється протягом усього періоду навчання з урахуванням особливостей спеціальностей, спеціалізацій, їх поєднання та циклів підготовки педагогічних працівників.

Отже, сучасна система позашкільної освіти потребує цілеспрямованої підготовки педагогічних кадрів позашкільля. Окремі організаційно-педагогічні умови для цього створені, зокрема відповідна структура вищої освіти, наявність широкої бази працевлаштування випускників, відповідність напрямів позашкільної освіти галузям знань, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах. Водночас актуальним постає безпосередня розробка структури і змісту професійної підготовки педагогів для позашкільної освіти.

Використана література :

1. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : моногр. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2008. – 336 с.
2. Закон України “Про вищу освіту” // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 20.
3. Закон України “Про позашкільну освіту” // Освіта України : нормативно-правові документи : зб. нормат. док. / голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Міленіум, 2001. – С. 229–251. (Нормативно-правові документи).
4. Позашкільна освіта в Україні : навч. посіб. / за ред. О. В. Биковської. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2006. – 224 с.
5. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка : навч. посіб. / Т. І. Сущенко. – К. : ІСДО, 1996. – 144 с.

Быковская Е. В. Особенности профессиональной подготовки педагогов для системы внешкольного образования.

В статье рассматриваются вопросы особенностей профессиональной подготовки педагогов для системы внешкольного образования. Представлены основные принципы структуры и содержания подготовки будущих педагогов позашкільля.

Ключевые слова: *внешкольное образование, внешкольные учебные учреждения, система внешкольного образования, подготовка педагогов.*

Bykovska O. V. The training of teachers by the out-of-school educational institution.

The author studies the state of training of teachers by the out-of-school educational institution.

Keywords: *non-formal education, out-of-school educational institution, system of non-formal education, training of teachers.*

Ващенко І. В., Бабич В. М.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: СУЧАСНИЙ СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ЯКІСТЬ В УПРАВЛІННІ

У статті зосереджено увагу на проблемах дошкільної освіти в Україні. Проаналізовано тенденції, що властиві дошкільній освіті, та окреслено шляхи удосконалення дошкільної галузі.

Ключові слова: *дошкільна освіта.*

Освіта, як один із конструктів цивілізації, є визначальним чинником соціально-економічного поступу суспільства. І кожна країна відповідно до свого історичного розвитку, національних традицій, умов, перспектив формує свою систему освіти. Розбудова української держави, соціальні, економічні та культурні реформи в суспільстві детермінували пошук нової стратегії розвитку системи освіти, зумовили суттєві зміни її пріоритетів і цінностей у напрямку поєднання традицій, досвіду та інновацій. Стосується це і такої ланки системи освіти як дошкільна освіта. Вона забезпечує розвиток, виховання і навчання дитини, ґрунтується на поєднанні сімейного та суспільного виховання, досягненнях вітчизняної педагогічної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду, сприяє формуванню цінностей демократичного правового суспільства в Україні. Найпершим суспільним середовищем, до якого потрапляє дитина, є дошкільний заклад.

Для України проблема якості дошкільної освіти набуває особливого економічного змісту, що знаходить своє відображення у змінах не лише нормативно-правового та організаційно-структурного характерів, а й безпосередньо в педагогічному плані [1].

Законодавство України визнає дошкільну освіту первинним елементом загальної структури освіти в державі. Водночас, цей рівень освіти законодавче не визначається як обов'язковий і надається дитині за бажанням батьків. Тим самим фактично знімається питання про державні гарантії дошкільної освіти, ставиться під сумнів її роль у системі неперервної освіти, від початку створюються передумови неоднакової підготовки дітей до навчання в школі. Кількісні показники, що характеризують мережу та контингент дошкільних навчальних закладів, мають стійку тенденцію до зниження. Поза сумнівом, на скорочення мережі установ дошкільної освіти впливає такий об'єктивний чинник, як зменшення народжуваності та, відповідно, чисельності дітей дошкільного віку. Але впливом цього чинника не можна пояснити стійке зниження показника охоплення дітей дошкільною освітою. Скорочення мережі дошкільної освіти зумовлене рядом чинників соціально-економічного характеру: падіння виробництва на початку 90-х років ХХ сторіччя зумовило вимушену передачу відомчих дошкільних закладів у підпорядкування органам місцевого самоврядування, які також виявилися неспроможними забезпечити достатній рівень їх фінансування; недостатнє бюджетне фінансування освіти позначилося й на рівні фінансування дошкільної освіти; низький рівень доходів не дозволяє багатьом сім'ям